

4. Пятилетов В. В. «Безопасность», «угроза безопасности», «чрезвычайная ситуация»: некоторые проблемы соотношения понятий / В. В. Пятилетов // Вестник Самарского государственного аэрокосмического университета им. Академика С.П. Королева. – 2009. – Т. 17. – № 1. – С. 201-206.
5. Мелехин А. В. Конституционно-правовой аспект режима военного положения /А. В. Мелехин// Конституционное и муниципальное право. – 2005. – № 7. – С. 34 – 37.
6. Максимов Р. А. Механизм действия права в чрезвычайных ситуациях (общетеоретический аспект) дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.01 – / Роман Александрович Максимов. – Пенза, 2014. – 207 с.
7. Кузніченко С. О. Надзвичайне законодавство України: теоретичні засади формування та розвитку / С. О. Кузніченко // Форум права. -2008. -№ 1. –С. 245-249 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2008-1/08kcoftr.pdf> – Назва з екрану.

ПРАВО ЯК СОЦІАЛЬНА ЦІННІСТЬ

Бережа Н.В.

*(старший викладач кафедри кримінального права та процесу юридичного факультету
Тернопільського національного економічного університету)*

Анотація. Здійснено аналіз права як соціальної цінності. Висвітлено суть права як соціальної цінності. З'ясовано роль права як соціальної цінності. Узагальнено значення права як соціальної цінності.

Ключові слова: право, людина, суспільство, цінність, соціальна цінність, право як цінність, право як соціальна цінність.

Аннотация. Осуществлен анализ права как социальной ценности. Отражена суть права как социальной ценности. Выяснена роль права как социальной ценности. Обобщено значение права как социальной ценности.

Ключевые слова: право, человек, общество, ценность, социальная ценность, право как ценность, право как социальная ценность.

Bereza N.V. Law as a social value

Senior lecturer in criminal law and procedure law faculty of Ternopil National Economic University

Summary. The analysis of the law as a social value. Essence of law as a social value. The role of law as a social value. Overview of the right as a social value.

Stormy change people's lives in today's increasingly generate new problems of legal existence, cast doubt on the perception of the law, its possibilities and importance of customary legal values. Therefore, more than ever, important is understanding and vision right through the prism of social values. Indeed, the ratio of human rights being one of the main problems of today. For right is largely determined by the fact that it is able to penetrate into the future and cultivate future behavior.

In modern Ukrainian legal science as a social problem right value remains less explored, which determined the relevance of selecting the subject. Trying to answer the question what it is right now, just note that as a phenomenon of social development law can not be determined through a single concept using methodological approaches suggested by some of the contemporary theoretical schools.

Throughout the history of legal science thinkers, scientists, academics, practitioners trying to figure out what is right, what is its nature and essence. Each new era of radical change is not only in different spheres of life, but also in thinking, its content, methods, etc.

Until recently, most definitions directly or indirectly interpret the law as regulator of different relations in society, and original understanding of the essence of law associated with the essence of man.

Law as a social value allows to understand and reveal its positive role for the individual and society. Law as a social value is very significant for society as important fixes necessary relationship eradicate negative phenomena in the life of society, providing normal conditions for the development of certain relationships and creates favorable conditions for the development of new, more progressive types of social relations.

Keywords: right, man, society, value, social value, as the value of right, law as a social value.

Бурхливі зміни в сучасному житті людей дедалі частіше породжують нові проблеми правового буття, ставлять під сумнів сприйняття самого права, його можливостей та значення звичних правових цінностей. Тому, сьогодні як ніколи, актуальним є розуміння і бачення права крізь призму соціальної цінності. Адже співвідношення права із людським буттям є однією з основних проблем сьогодення. Бо право, справедливо зазначає Н.М. Оніщенко, багато в чому визначається тим, що воно здатне проникати в майбутнє й культивувати майбутню поведінку людей [1, с. 58].

Ступінь дослідженості теми. З року в рік зростає кількість наукових публікацій на тему права як цінності, представлених переважно статтями в наукових журналах,

збірниках, виданнях науково – допоміжного характеру (коментарях, енциклопедіях) та підручниках і навчальних посібниках. У такого роду публікаціях, а також побіжно в інших монографіях до цієї теми переважно зверталися, зокрема: Оніщенко Н.М. [1], Костицький В.В. [2], Кобан О.Г. [3], Алаїс С.І. [4], Гольцова О.Є. [5], В.Н. Жуков [6], Биканова А.В. [7], В.П. Плавич [8], Карбоньє Ж. [9], Бігун В.С. [10], Рабінович П.М. [11], Патерило І.В. [12], Абушенко В.Л. [13], Кириченко В.М. [14], Зайчук О.В. [15], Кістяківський Б.О. [16], Мірошниченко М.І [18] та інші. Проте, маючи на меті огляд та аналіз даного наукового доробку вітчизняних і зарубіжних дослідників, ми дійшли висновку, що у сучасній українській правовій науці проблема права як соціальної цінності залишається малодослідженою, що й зумовило актуальність вибору даної тематики. Основне завдання, яке належить виконати в процесі роботи – зрозуміти суть, значення і роль права як соціальної цінності.

Виклад основного матеріалу. Право, багатолике право, бінарне право, живе право, право в усьому його розмаїтті. Право як явище, право як ідея, право як можливість, право як правило, право як норма, право як феномен, право як цінність, право як справедливість, право як мірило всіх речей, право як, як, як, – універсальне право тощо. Намагаючись відповісти на питання чим є сьогодні право, відразу зазначимо, що як феномен суспільного розвитку право не може бути визначене через єдине поняття за допомогою методологічних підходів, запропонованих якоюсь із сучасних теоретичних шкіл, стверджує В.В. Костицький [2, с. 6]. Він же нагадує, що Б.О. Кістяківський називав право бінарним, маючи на увазі множинність його поняття та наголошує, що право як складний суспільний витвір може бути зрозумілим і поясненим щонайменше через ряд його визначень [2, с. 6].

В продовження цієї думи, О.Г. Кобан пише, що протягом усієї історії розвитку правової науки мислителі, вчені, науковці, практики намагалися з'ясувати, що таке право, якими є його природа та сутність. Кожна нова епоха викликає радикальні зміни не лише в різних сферах життєдіяльності, але й у мисленні, його змісті, способах і т.д [3, с. 22].

С.І. Алаїс зазначає, що вихідне розуміння сутності права пов'язане з сутністю людини [4, с. 17]. Тобто, право, як і будь-яке інше явище, створене людиною, пов'язане з її існуванням і розвитком, підлягає аналізу з позиції ціннісного підходу. Визначити цінність означає з'ясувати ідею права, його основне цільове призначення, позитивну роль у життєдіяльності соціуму або окремих індивідів. Право є цінним, оскільки здатне внаслідок своїх змістовних і формальних властивостей задовольняти потреби, бути інструментом реалізації і погодження інтересів тощо [5, с. 51]. По – іншому, право народжується з людиною і помирає разом з нею. Позаяк, право – це феномен, який існує в конкретно-історичному культурному середовищі в тісному зв'язку з антропологічними властивостями людини (свідомістю, волею, психологією) і різними сторонами його практичної діяльності (економікою, політикою, релігією, мораллю, звичаями) [6, с. 21 – 34].

Відповідно, право розглядається не лише як загальнообов'язкові правила поведінки в суспільстві, а як повноцінний елемент соціальної дійсності, що впливає на всі структурні частини суспільних процесів. Адже будь-яке право для того, щоб бути відображеним у суспільних відносинах, як правило проходить через діяльність та свідомість людини [7, с. 363].

З описаного вбачається, що до останнього часу більшість визначень прямо чи опосередковано трактують право як регулятор різноманітних відносин у суспільстві, а вихідне розуміння сутності права пов'язують і з сутністю людини [8, с. 69]. Саме людина єдина з усіх інших живих істот наділена властивістю бути юридичною істотою. Вона здатна виробляти норми і додержуватись їх, тоді як інші живі істоти здатні лише мати звички [9, с. 61]. Тобто, право й людина – пов'язані явища. У боротьбі за право люди можуть проявити свої не найкращі якості. Тому завдання права – бути стабілізатором, сприяти вирішенню конфліктів та стимулювати прояв кращих людських якостей.

Розвиток права в ідеалі – це олюднення права, рух до людського права шляхом вдосконалення людини [10, с. 26]. Бо людина, на думку Б. Кістяківського, – це основа права, «уповноважена та дисциплінована правом особа, основа правопорядку», тоді як «особа людини і сукупність осіб, тобто суспільство, складають основу як права, так і держави» [8, с. 72]. А право – це загальна і необхідна форма свободи людей, свобода (її буття і реалізація) в соціальному житті можлива і дійсна лише як право, тільки у формі права [8, с. 74]. Отже, право є ціннісним у тому сенсі, що воно прямо чи опосередковано сприяє самоздійсненню та самостворенню людини в історії.

Життя суспільства залежить переважно від того, які переконання й ідеали сповідує освічена частина суспільства, що вона вважає найвищою цінністю на шкалі ціннісної ієрархії [11, с. 234]. Цінності набувають соціального змісту, реалізуються і впливають на свідомість і поведінку людей лише в тому разі, коли глибоко усвідомлюються і сприймаються ними як ціннісні орієнтації [12, с. 23 – 24]. Аксіологічна обґрунтованість права сприяє тому, що мотивом дотримання норм права виступає не погроза примусу, а ціннісно-позитивне ставлення до нього особистості [7, с. 364].

Тут доречно згадати твердження Н.М. Оніщенко, яка під цінністю права пропонує розуміти його здатність слугувати метою та засобом для задоволення соціально справедливих потреб індивідів та суспільства загалом, стверджувати справедливі та гуманні засади у взаємовідносинах особистості та влади, виступати силою, яка протистоїть свавіллю. Соціальна цінність (корисність) права полягає в тому, що воно надає діям людини організованості, стійкості, погодженості, забезпечує їх підконтрольність. Право, тим самим, вносить елементи порядку в суспільні відносини, є засобом їх цивілізованості. Цінність права також полягає в тому, що воно є вираженням та визначенням (масштабом) свободи особистості в суспільстві. При цьому право означає не свободу взагалі, а визначає межі, міру цієї свободи. Воно протистоїть несвободі, сваволі, безконтрольності окремих індивідів та груп. Тобто право є формальною свободою. Цінність права, таким чином, полягає в тому що воно пройняте гуманними засадами: відкриває особистості доступ до благ, виступає діючим засобом її соціальної захищеності [1, с. 274]. Таким чином, право як соціальний регулятор суспільних відносин забезпечує регулювання найбільш важливих потреб та інтересів між людьми як у межах певної країни, так і на землі у взаємовідносинах усього світового співтовариства [7, с. 365].

Одночасно, слід сказати, що цінності в праві слід сприймати як шкалу виміру самого права. Цінність у праві – це те сутнісне, що дозволяє праву залишатися самим собою [7, с. 365]. Поняття цінності зазвичай використовують для вказівки на людське, соціальне та культурне значення об'єктів і явищ, що відсилає до світу належного, цільового, осмисленого [13].

В той же час, основним з аспектів цінності права є його роль як соціального регулятора. Воно займає основне, найважливіше місце в усій системі соціального впливу на життя особи, держави та суспільства. Завдяки своїм властивостям та регулятивним якостям право є регулятором суспільних відносин, сприяє правильному поєднанню інтересів особи, держави і суспільства в цілому. За його допомогою забезпечується загальний і стабільний порядок у суспільних відносинах [14, с. 73].

Сьогодні, беручи до уваги думки співавторів підручника «Теорія держави і права» О.В. Зайчук та Н.М. Оніщенко, є підстави говорити про те, що питання про соціальне призначення права має довгу історію розвитку. Демосфен бачив соціальне призначення права у встановленні порядку, якого повинні дотримуватися всі люди. Цицерон вбачав соціальне призначення права у тому, що воно визначає всі необхідні дії і забороняє небажані. Гуго Гроцій вважав, що призначення права полягає у виразі ним моральних правил, у визначенні справедливих дій. Були також інші висловлювання щодо соціального призначення права [15].

Проте більша увага почала приділятися цим питанням на початку ХХ ст. Вчені звернули увагу на різнобічні соціальні аспекти дії права. З'явилася теорія соціальних

функцій права, суть якої полягає у спробі пояснити суспільству природу права, його соціальну цінність, багатогранність дії, важливість права для вирішення соціальних завдань [15].

Розуміння соціальної цінності права, з точки зору Биканової А.В., полягає у тому, що воно, втілюючи загальну, групову та індивідуальну волю (інтерес) учасників суспільних відносин, сприяє розвитку тих відносин, у яких зацікавлені як окремі індивіди, так і суспільство в цілому. Воно вносить стабільність і порядок у ці відносини. У суспільстві, в умовах цивілізації, немає такої іншої системи соціальних норм, яка змогла б забезпечити доцільне регулювання економічних, державно-політичних, організаційних та інших відносин, реалізуючи при цьому демократичні, духовні та моральні цінності. Забезпечуючи простір для упорядкованої свободи і активності, право служить чинником соціального прогресу [7, с. 365].

Враховуючи і поділяючи думку Б. Кістяківського, можна констатувати, що, для вивчення права як соціального явища, важливо розглядати право в його здійсненні або в його втіленні в життя у вигляді соціального факту. Він наголошував на тому, що «вивчати право як соціальне явище потрібно не тільки для того, щоб досягти теоретичної мети – досягнути щонайповнішого знання права. Воно є нагальна потреба на те, аби право не розминулося зі справедливістю й саме право було справедливе» [16, с. 188]. Стверджуючи принципи свободи і справедливості, право набуває глибокого особистого значення, стає цінністю для окремої людини, конкретної групи та суспільства в цілому, відкриває особі доступ до благ і виступає дієвим засобом її соціальної захищеності. Кістяківський Б. з цього приводу зазначав, що «право лише там, де є свобода особи». У цьому проявляється гуманістичний характер права. Саме через свою власну цінність право входить до арсеналу загальнолюдських цінностей, що виробляються поколіннями людей протягом історії [17].

Висновки. Отже, узагальнюючи вище описане, ми дійшли висновку, що, по суті, право як соціальна цінність дозволяє усвідомити і розкрити його позитивну роль для особистості та суспільства. Право як соціальна цінність є надзвичайно значимим для суспільства, оскільки закріплює важливі, необхідні відносини, викорінює негативні явища у житті соціуму, забезпечує нормальні умови для розвитку певних відносин і створює умови для сприятливого розвитку нових, прогресивніших видів суспільних відносин. Окрім цього, досліджуючи право як соціальну цінність, ми визначили його особливу роль для ефективного розвитку суспільних відносин шляхом вибудови ієрархії найважливіших цінностей людства. Зокрема, найвища соціальна цінність суспільства і держави – це людина як «творець права» [7, с. 365], наступна – це право як соціальна цінність, як мірило всіх речей, а вже за ними цінними є закони (правові, орієнтовані на людину як найвищу цінність) та олюднена держава в образі благодійниці.

Однак, виходячи з усього розмаїття розуміння права, всі судження про ті чи інші конкретні види права можна вважати хибними, туманними, позбавленими наукового змісту аж допоки наука не дасть чіткого узагальнюючого визначення про нього, вважає М. Мірошніченко [18, с. 29]. Тому, необхідними є подальші наукові дослідження та наукове пізнання і пояснення права як своєрідного та відносно самостійного, цілісного системного явища духовного життя суспільства – права як соціальної цінності.

Список використаних джерел

1. Оніщенко Н.М. Сприйняття права в умовах демократичного розвитку: проблеми, реалії, перспективи. Монографія – К. – 2008. – 320 с.
2. Костицький В.В. Багатоликє право: Теолого-соціологічне розуміння права та проблеми конституційного закріплення теорії розподілу влади./В.В. Костицький.// Газета Юридичний вісник України. Загальнонаціональна правова газета. – Київ: Преса України. – 2011. – №36 – С. 6.
3. Кобан О.Г. «Живе право» Є. Ерліха як відправна точка розвитку сучасного правового плюралізму. / О.Г. Кобан // Соціологія права. – 2014. – №3 – 4 (10 – 11) . – Київ – С. 21 – 27.
- Алаїс С.І. Проблеми праворозуміння в основних школах права. – Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К. – 2003. – С. 17.

4. Гольцова О.С. Соціальна цінність права в контексті меж сучасного правового регулювання. / О.С. Гольцова // Часопис Київського університету права. – 2009. – №3. – С. 51 – 54.
5. Жуков В.Н. Право как ценность / В.Н. Жуков // Государство и право. – 2010. – №1. – С. 21 – 34.
6. Биканова А.В. Соціальна цінність права: проблеми та перспективи. / А.В. Биканова // Вісник Донецького національного університету. Серія В.: Економіка і право – 2010. – С. 363 – 366 .
7. Плавич В.П. Феномен права на сучасному етапі трансформації суспільства. / В.П. Плавич // Правова держава: Щорічник наукових праць – 2010. – Вип. 21. – С. 68 – 79.
8. Карбонье Ж. Юридическая социология. – М. 1986. – С. 61.
9. Бігун В.С. Антропологія, аксіологія та соціологія права. До питання про праворозуміння. // Часопис Київського університету права. – 2005. – №4. – С. 26.
10. Права людини: соціально-антропологічний вимір: колект. монографія / Ред. П. М. Рабінович. – Львів: Світ, 2006. – Серія І. Дослідження та реферати. – Вип. 13. – 432 с.
11. Патерило І. В. Право як ціннісна категорія: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Патерило І. В. – К., 2006. – 209 с.
12. Абушенко В.Л. Ценностные ориентации / В.Л. Абушенко // Новейший философский словарь / [сост. А.А. Грицанов]. Минск: Изд. В.М. Скакун, 1998. – 896 с.
13. Кириченко В.М. Теорія держави і права: модульний курс: [навч. посіб.] / В.М. Кириченко. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 264 с.
14. Зайчук О.В., Оніщенко Н.М. Теорія держави і права. Академічний курс. Підручник. – К. – 2006.
15. Кістяківський Б. О. Вибране / Пер. з рос. Л. Г. Малишевської; упоряд., передм. і приміт. Л. П. Депенчук. – К.: Абрис, 1996. – 512 с.
16. Права людини і громадянина в афоризмах та прислів'ях: Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Академії правових наук України / Редкол.: П. М. Рабінович та ін. – К.: Атіка, 2001. 112 с.
17. Мірошніченко М. Право: терміно-поняття, поняття, категорія / М. Мірошніченко // Право України. – 2006. – №3. – С.29.

ПРАВОМІРНЕ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНИСТЬ ТА ЙОГО МІСЦЕ У КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Бобік В.П.

(аспірант Національного університету ДПС України)

***Анотація.** З'ясована сутність права на свободу та особисту недоторканність, основні засади реалізації та його місце у кримінально-процесуальному законодавстві.*

Проаналізовано сучасний стан кримінально-процесуального законодавства та юридичної науки, досліджено основні гіпотези та наукові концепції щодо правомірного обмеження права на свободу та особисту недоторканність під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження. За результатами проведеного дослідження запропоновані рекомендації щодо вдосконалення механізму забезпечення прав на свободу та особисту недоторканність .

***Ключові слова:** сутність прав людини, право на свободу, право на особисту недоторканність, обмеження прав, гарантії забезпечення прав.*

***Аннотація.** Выяснена сущность права на свободу и личную неприкосновенность, основные принципы реализации и его место в уголовно-процессуальном законодательстве.*

Проаналізовано сучасне становище кримінально-процесуального законодавства та юридическої науки, досліджені основні гіпотези та наукові концепції щодо правомірного обмеження права на свободу та личну неприкосновенність при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження. По результатам проведеного дослідження запропоновані рекомендації щодо вдосконалення механізму забезпечення прав на свободу та личну неприкосновенність.

***Ключевые слова:** сущность прав человека, право на свободу, право на личную неприкосновенность, ограничение прав, гарантии обеспечения прав.*

Bobik V.P. Legitimate limitation of the right to freedom and personal inviolability and its place in criminal procedure law

***Annotation.** One of the urgent problems of modern science of criminal process is the development of effective mechanisms for protection of the right to freedom and personal inviolability. At present, there are theoretical inconsistencies of the issues of restricting the rights and freedoms of man, which causes some difficulties in understanding aspects of the interaction of the state, its agencies, the individual and the society and not encouraged to improve the quality and effectiveness of lawmaking and law enforcement institutions of the state and of local governments at various levels*